

Frank van Tubergen

VOORUITGANG IN DE SOCIOLOGIE

Regulatieve ideeën en methoden van onderzoek

Nijhof is ontevreden met de ‘afstandelijkheid’ die volgens hem “veel Nederlands sociologisch onderzoek van de laatste jaren” kenmerkt. Om te beginnen kun je vraagtekens zetten bij deze kwantificerende uitspraak van Nijhof: was er vroeger minder sprake van afstandelijkheid? Is deze uitspraak gebaseerd op zijn persoonlijke indrukken? Of heeft hij daarvoor empirisch bewijs? Suggesteert hij dat de toenemende afstandelijkheid alleen in Nederland optreedt (waarom ‘Nederland’ noemen als het een wereldwijd verschijnsel is)? En doen de problemen zich alleen in de sociologie voor?

Stel, de Nederlandse sociologie is ‘afstandelijk’ geworden. Is dat erg? Volgens Nijhof wel. Hij heeft echter met de sociologie een ander, veel beperkter *doel* voor ogen dan de meeste sociologen. Als hij in een dorp ergens in Nederland een paar bewoners uitgebreid wil interviewen over hun gevoelens ten aanzien van de toestroom van immigranten, dan kan dat resulteren in een mooie beschrijving van die mensen, in dat dorp. Zo’n ‘kwalitatief’ onderzoek is dan niet afstandelijk ten opzichte van die mensen, het geeft precies hun gedrag en betekenissen weer (afgezien van de welbekende bias die ontstaat door het perspectief van en de interactie met de onderzoeker, maar dat terzijde). Als het doel van de wetenschap is om te komen tot een *beschrijving van die paar mensen in dat dorp*, dan moet je inderdaad niet aankomen met grootschalige enquêtes, en met ‘afstandelijke’ methoden.

Dit is het cruciale punt dat Nijhof over het hoofd ziet: de meeste sociologen in Nederland (en trouwens: niet alleen sociologen, en ook niet alleen in Nederland), willen méér dan alleen maar een beschrijving geven van hoe een paar mensen in een dorp ergens in Nederland de toestroom van immigranten ervaren. Sociologen zijn bijvoorbeeld óók geïnteresseerd of er verschillen zijn in de houdingen van mensen in de grote steden en het platteland. Sociologen willen de sociale werkelijkheid *systematisch en op grotere schaal beschrijven en vergelijken* (tussen groepen, door de tijd, etc.). Dat is per definitie ‘afstandelijk’, en dat is precies het *doel*.

Maar sociologen willen nog meer. We willen ook sociale variatie *verklaren* middels systematische theorievorming. Nijhof lijkt de regulatieve ideeën in de sociologie te zijn vergeten. Zoals in elke wetenschap, zijn dit *waarheidsgehalte* en *informatiegehalte*. Wetenschappers proberen theorieën te ontwikkelen die de waarheid steeds beter benaderen en tegelijkertijd heel veel ver-

schijnselen verklaren. Het ontwikkelen van theorieën die zowel waar zijn als zeer informatief, is, zo weten we sinds Popper en Lakatos, de grote uitdaging voor wetenschappers. Is zo'n nastrevenswaardige theorie 'afstandelijk'? Ja, het is een vereenvoudigde, abstracte weergave van de werkelijkheid. Is dat erg? Nee.

Het doel van de (sociologische) wetenschap beperkt zich in Nijhofs visie tot het *beschrijven van heel specifieke cases*. Gegeven dat doel, ligt de methode van kwalitatief onderzoek voor de hand. Zulke detailbeschrijvingen zijn vrijwel altijd waar, maar niet informatief (i.e., beperkt in ruimte, tijd en eenheden). Kwalitatief onderzoek kan een *aanzet* geven tot theoretische vooruitgang (hoewel dergelijke studies natuurlijk niet het alleenrecht op theorieontwikkeling hebben), maar als we ons beperken tot kwalitatief onderzoek dan kunnen we veel vragen niet meer beantwoorden. Het is belangrijk dat we niet blijven steken in die onzinnige discussie: óf kwalitatief óf kwantitatief. Mag het ook allebei? Ik en met mij veel andere sociologen willen óók systematisch en op veel *grotere schaal vergelijken* (door de tijd, tussen landen, tussen groepen), en vervolgens die verschillen *verklaren*. Dat kan domweg niet met kleinschalige studies.

Kortom: kijk eerst naar het *soort vragen* dat onderzoekers stellen en de *doelen* die daarmee gepaard gaan, en probeer vervolgens bij elke vraag en bij elk doel na te denken welke *methode* het meest geschikt is.

In zijn betoog bespreekt Nijhof sociologisch onderzoek uit Nederland. De uitspraken van Nijhof over grootschalig, theoretisch-empirisch onderzoek geven blijk van een gebrek aan kennis op dit terrein.

Ten eerste schrijft hij: "Theoretische afstandelijkheid brengt ook het risico met zich dat sociologen een zekere gehechtheid gaan ontwikkelen aan 'hun' theorie en daardoor slechts één theorie laten gelden. Zij verdedigen deze en kunnen er moeilijk inbreuken op accepteren." Een recent voorbeeld dat deze stelling ondermijnt is mijn dissertatie (Van Tubergen, 2006). Daarin speel ik meerdere theorieën tegen elkaar uit. De beste theorie overleeft.

Ten tweede meent Nijhof dat onderzoekers die grootschalig onderzoek verrichten kritiek op de data naast zich neer leggen: 'hedendaagse zelfdodingsonderzoekers als Van Tubergen, Te Grotenhuis en Ultee (2001) laten zich aan deze kritiek [op registerdata] weinig gelegen liggen.' Echter: (1) Dat er *mogelijk* fouten zijn met bepaalde data, betekent niet dat die fouten *daadwerkelijk* bestaan. (2) *Stel*, dat er fouten zijn, dan is dat nog géén argument tegen de conclusie dat "X tot Y" leidt. Om die conclusie te verwerpen, moet je aantonen dat *meetfouten van zodanige aard zijn dat de gevonden relatie tussen X en Y daar aan toe te schrijven is*. Meetfouten kunnen ook zodanig zijn, dat in werkelijkheid X *nog sterker* tot Y leidt dan uit het onderzoek blijkt. (3) Registerdata hebben *mogelijk* fouten, maar je kunt de consequenties van die fouten *onderzoeken*. Het is geen a priori argument om te stoppen met (kwantitatief) onderzoek naar suïcide. (4) Meetfouten hebben we uitvoerig

onderzocht, maar we vonden nergens aanwijzingen dat onze inhoudelijke conclusies onterecht waren (Van Tubergen en Ultee 2000; Van Tubergen, Te Grotenhuis en Ultee 2005).

Ten derde noemt Nijhof als probleem van ‘afstandelijk surveyonderzoek’ “dat heterogeniteit in de sociale werkelijkheid wordt buitengesloten. Onderzoekers die een categorie als ‘migrant’ gebruiken, miskennen bijvoorbeeld de verschillen tussen een Chinese die hier denkt betere studiemogelijkheden te vinden en de ongeschoolde Marokkaan uit het Rifgebergte die hier betere levensomstandigheden zoekt.” Dit is een merkwaardige weergave van surveyonderzoek. Onderzoekers kijken niet naar de categorie ‘migrant’, maar bijvoorbeeld naar de invloed van opleiding, migratiemotief en herkomstland.

Ten vierde heeft Nijhof kritiek op het gebrek aan ‘aandacht voor het procesmatige van integratieprocessen. De tijdsdimensie wordt nauwelijks in rekening gebracht.’ Blijkbaar is Nijhof onbekend met (1) de dynamiek die in de *theorie* wordt verondersteld (zie mijn dissertatie bijvoorbeeld), (2) de toepassing van dynamische *analysetechnieken* zoals event-history en (quasi) panelanalyses in het integratie-onderzoek (bijvoorbeeld: Van Tubergen en Kalmijn 2009; Martinovic, Van Tubergen en Maas 2009).

Ten slotte vindt Nijhof het problematisch dat ‘sociologen databestanden [gebruiken] die geheel door anderen zijn samengesteld’, waarbij hij mijn landenvergelijkend onderzoek als voorbeeld neemt. De kritiek is hier dat de onderzoeker niet precies weet ‘welke *betekenissen* de onderzochten toekennen aan wat zij hebben gezegd’. Is dat nodig? Kijk naar één van de *vragen* uit mijn onderzoek: is het zo dat immigranten uit kleinere migrantengroepen een betere positie op de arbeidsmarkt hebben dan immigranten die behoren tot grotere groepen? Uit mijn onderzoek blijkt dat, na rekening te houden met achtergrondkenmerken, immigranten die behoren tot grotere groepen inderdaad banen hebben met een lagere status. Moest ik om dat te concluderen ‘precies weten welke *betekenissen* de onderzochten toekennen aan wat zij hebben gezegd’? Nee, dat is een andere vraag.

Literatuur

- Martinovic, B., F. van Tubergen en I. Maas. (2009). “Dynamics of Interethnic Contact: A Panel Study of Immigrants in the Netherlands.” *European Sociological Review*, te verschijnen.
- Van Tubergen, F., M. te Grotenhuis en W. Ultee (2005) Denomination, Religious Context, and Suicide: Neo-Durkheimian Multilevel Explanations Tested with Individual and Contextual Data. *American Journal of Sociology* 111, 797-823.
- Van Tubergen, F. en M. Kalmijn. (2009). “A Dynamic Approach to the Determinants of Immigrants’ Language Proficiency: The United States, 1980-2000.” *International Migration Review*, te verschijnen.
- Van Tubergen, F. en W. Ultee (2000) Zelfdodingen onder politieke delinquenten in Nederland 1944-47. *Mens & Maatschappij* 75, 176-184.

Van Tubergen, F. (2005). *The Integration of Immigrants in Cross-National Perspective: Origin, Destination, and Community Effects*. Utrecht: Department of Sociology/ICS (Ph.D. thesis).

Van Tubergen, F. (2006) *Immigrant Integration: A Cross-National Study*, New York, LFB Scholarly Publishing.